

Un model oratoric: Ilie Miniati

Cristina Crețu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Abstract: The article shows the importance of the preacher Ilie Miniati, whose sermons were translated into Romanian by the Metropolitan Neofit Criteanul in 1742. His way of preaching was very appreciated in the XVIIIth century, due to the artistic and intellectual relevance that he conveys by his words.

Key-words: Ilie Miniati, Neofit Criteanul, Christian sermon, rhetorics, preacher.

Traducerea în română a predicilor lui Ilie Miniati (*Cazanii*, București, 1742) înseamnă prețuirea acordată unor cuvântări bine structurate, cu un mesaj ce atinge sufletul ascultătorilor, și necesitatea transformării acestora într-un instrument la îndemâna preoților, prin care să se întărească legătura cu enoriașii. Totodată, insistența cu care mitropolitul Neofit Criteanul dorește această traducere arată intenția de familiarizare a românilor cu opera unui mare predicator al creștinătății, al cărui nume era situat în descendența lui Ioan Gură de Aur sau a lui Vasile cel Mare. Asemenea afiliere și talentul oratoric recunoscut al lui Miniati îi atrag, la sfârșitul secolului al XVII-lea, pe ascultătorii timpului său și îi asigură, câteva secole mai târziu, prețuirea contemporanilor noștri.

Deși opera predicatorului grec este cea care fascinează, nici viața¹ lui nu este lipsită de evenimente sau provocări. Vom schița, în cele ce urmează, un portret al omului și al predicatorului Miniati, dacă aceste dimensiuni se pot separa și nu se află într-o continuitate firească.

1. Viața unui predicator

Ilie Miniati se naște în anul 1669, în Lixurio, din insula Cefaloniei, într-o familie de creștini apreciați pentru virtuțile lor. Poate de la tatăl său, Francisc, care era protopop și care își îndrumă fiul spre cele mai bune școli, moștenește tânărul Miniati apetența pentru studiu și respectul pentru valorile vieții creștine. Primii ani de studiu, până în 1689, și-i petrece la colegiul „Franghianon Frontistirion” din Veneția, unde este apreciat pentru râvna sa și pentru pregătirea temeinică și unde, ca urmare, este solicitat să rămână ca profesor de greacă. După trei ani, este solicitat de compatrioții săi din Cefalonia să predea tinerilor de acolo. Cu acest prilej, timp de

¹ Cel care prezintă mai detaliat viața predicatorului este Iliescu-Palanca 1936.

șapte ani, își etalează cunoștințele sale de teologie, filosofie și filologie și recurge, totodată, ca metodă de a-și apropia elevii și de a-i lămuri, la cuvântări ținute din amvon². Se întrevede, pe lângă priceperea de profesor, vocația de predicator, întrucât tânărul își câștigă cu ușurință auditoriul, iar numărul celor care îl apreciază crește, astfel încât este solicitat să fie îndrumător al tinerilor din insula Zante și, după patru ani petrecuți aici, în 1698, este chemat în insula Corfu de guvernatorul venețian Antonio Molino, ca profesor pentru cei trei nepoți ai săi. În acest timp, el continuă să predice în biserică, să aline și să lumineze, prin cuvânt, mințile ascultătorilor care veneau din diferite părți să-l asculte³. Când din slujba lui Molino, Miniati ajunge povățuitorul lui Laurenzio Soranzo, ambasadorul venețian în Constantinopol, predicile sale sunt mai cunoscute și îndrăgite, de la oamenii obișnuiți, la domni sau reprezentanți ai bisericii. Astfel, patriarhul din Constantinopol îl răsplătește, numindu-l, la 11 ianuarie 1704, profesor al școlii patriarhale și predicator al mării biserici (Salaville 1929:1770). Vasta pregătire a lui Miniati o apreciază Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*, atunci când vorbește de academia din Constantinopol: „Elia Miniati Hieromonachu (...) philosophu subtilu si asemenea excellentu pentru cunoscintele sale in theologia dogmatica si scolastica” (Cantemir 1876: 136).

Revenit în Constantinopol⁴, va predica aici timp de șase ani, după care cuvântul său va fi auzit din nou în Cefalonia, apoi în Cercira și insula Corfu. Prea puține cuvântări s-au păstrat însă din toată această perioadă, numai una din Constantinopol, *Despre chipul cum trebuie să cinștim sărbătorile*, și tot una din Corfu. Rolul de propovăduitor al învățăturilor divine și-l asumă, în primul rând, Miniati și bucuria pe care i-o dau îndrumarea oamenilor și recunoașterea din partea acestora îl determină să prefere agitația mulțimii în locul distincțiilor și titlurilor ce i se propuneau. Devine diacon al Mitropoliei din Philadelphia, în 1689⁵, dar refuză rangul de episcop propus de guvernatorul Peloponezului, alegând mai bucuros să meargă să predice în orașul Nauplia. Abia în 1711, acceptă să devină episcop de Cernica și Kalavrita, mai mult pentru mulțumirea oamenilor, însă nu primește să fie numit mitropolit al Peloponezului. La trei ani de la numirea ca episcop și având numai 45 de ani, în 1714, Miniati se stinge din viață⁶; este înhumat în orașul său

² Iliescu Palanca 1936: 28: „Văzând neamul său sfâșiat de neînțelegeri și fiind aceasta o slăbire a lui în fața stăpânirii străine, truda sa a fost să-i învețe pacea și buna înțelegere. Aceasta a făcut-o numai cu mijloacele creștinești ale propovăduirii de pe amvon. Ca o cuvântare însemnată din vremea aceasta, se pomenește de aceea despre dragoste, pe care a rostit-o în catedrala Sf. Nicolae din Lixurios”.

³ Erbiceanu 1892. În semn de recunoaștere, i se acordă un sprijin material: „frunțașii lui, drept mulțumire, i-au pus la îndemână veniturile unei bogate mănăstiri” (Iliescu-Palanca 1936: 28). Vezi și Scriban 1935.

⁴ În Constantinopol, Miniati a predicat în biserică Aya Sofya (Pylarinos 2007: 325).

⁵ S. Salaville 1929: 1770: era, totodată, administrator al parohiilor grecești din Veneția.

⁶ Iliescu Palanca 1936: 32: „Fiind de o construcție debilă, ocupat zi și noapte, lucrând la îndeplinirea cu conștiințiozitate a îndatoririlor sale, sănătatea i s-a subrezit și în ziua de 1 august 1714 și-a dat sufletul către Domnul.”

natal, Lixurio. Deși viața i-a fost scurtă, numele său și valoarea predicilor sale au supraviețuit veacurilor.

2. Receptarea predicilor lui Miniati. Statutul predicatorului

Ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și începutul următorului veac reprezintă perioada în care Miniati este recunoscut ca mare predicator⁷, chiar în timpul vieții. Contextul apariției sale este reprezentat de înfruntarea concepțiilor filosofice ale vremii (ideile vehiculate de Descartes, Locke, Leibniz, Kant), precum și de manifestarea unor predicatori de renume (Bossuet, Massillon, în Franța, sau Paolo Segneri, în Italia). În Miniati, biserica ortodoxă a răsăritului își află un apărător devotat și un strălucit reprezentant, care liniștește și învață, prin cuvântul său, ridicându-se la înălțimea predicatorilor apuseni și continuând, în același timp, o tradiție nobilă a oratoriei creștine: „Hrisostom și Miniatis sunt doi luceferi ai ortodoxismului, cu care trebuie să ne mândrim. Dacă în veacul 17, în Franța, Bossuet era supranumit părintele bisericesc al aceluia veac, apoi în răsărit putem numi ca părinte bisericesc pe Ilie Miniatis, fiindcă altul mai presus de el nu putem găsi că s-a ridicat” (Iliescu Palanca 1936: 23).

Din predicile lui Miniati s-au păstrat puține, însă acestea câte sunt câștigă prin ușurința exprimării, lipsa încorsetării rigide a frazei și meșteșugul cu care este transmis un mesaj⁸, presărat cu pilde alese și citate din Scriptură⁹. În afara predicilor, Ilie Miniati mai scrie o lucrare intitulată *Piatra scandelei*, în care îl preocupă problema schismei și diferențele dintre ritul ortodox și cel catolic, etalându-și, în tratarea acestor subiecte, cunoștințele largi de istorie a bisericii.

Dintre numeroasele predicii pe care le-a ținut Miniati de-a lungul vieții sale, s-au păstrat foarte puține. Iliescu Palanca, analizând opera acestui predicator, constată că numai 39 de predicii ne-au rămas de la înzestratul propovăduitor și alte câteva rostite în italiană¹⁰. Potrivit împărțirii pe care o face autorul, pornind de la ediția din

⁷ N. Iorga consideră opera lui Miniati un punct de reper pentru scrierile grecești ulterioare: „coloniile grecești de la Veneția dădeau pe marele predicator Ilie Miniati, a cărui influență asupra literaturii grecești în secolul al XVIII-lea a fost atât de mare” (Iorga 2002: 187). Menționăm însă că N. Iorga îl apreciază greșit ca produs al coloniilor din Veneția, întrucât Miniati se află aici doar o perioadă determinată.

⁸ Este recunoscut meritul lui Miniati de a transmite mesajul doct în termeni accesibili tuturor: „His *Homilies* combining learned vocabulary with elements in plain Greek, were widely admired” (Merry 2004: 302).

⁹ Iliescu Palanca 1936: 34: Autorul insistă asupra opiniei Arhimandritului Mazarachis, biograful lui Miniati, care consideră că, deși puține, „cuvântările lui ne arată întinsa lui învățătură, adâncile sale cunoștințe teologice, îndemânarea vorbirii sale și marele dar al mânăuirii limbii”.

¹⁰ *Ibidem.* „(...) nu avem astăzi decât 39 de predicii. În italienește, Miniatis a cuvântat mult, 4 ani, însă, din aceste cuvântări, nu avem decât câteva, nedate pe românește, păstrate însă în limba greacă și anume în edițiunea Arhimandritului Mazarachis din Atena, la 1925”.

1897 a predicilor, cele 39 de cuvântări sunt grupate astfel: 15 predici despre post, 12 predici la praznice și sărbători, 7 cuvântări pentru diferite trebuințe și 5 panegirice. Ceea ce caracterizează și individualizează predicile lui Miniat, în ansamblul istoriei predicii creștine, este echilibrarea structurii bine articulate a acestora, a discursului organizat după reguli stricte, cu exprimarea simplă, accesibilă tuturor, mizând pe emoția publicului, prin abundența figurilor și ornamentelor¹¹. Așadar, Miniat nu intenționează o lecție de etică, deși aceasta este țesută în discurs, ci sensibilizarea auditoriului, emoția, vibrația estetică și, prin aceasta, predicile lui sunt inedite în peisajul timpului. C. Th. Dimaras observă în predicile lui Miniat un stil bine definit și chiar un conținut cu valoare estetică¹².

O nouă abordare se impune, așadar, prin omiliile sale: conținutul cuvântărilor sale este menit să emoționeze, iar forma pe care o adoptă este discursul lung, foarte amănunțit, cu multe detalii, digresiuni și explicații, organizate în puncte și subpuncte, divizate și subdivizate. și în această privință, locul lui Miniat este unul aparte: preferința pentru predica de mari dimensiuni înseamnă adoptarea unui model occidental, într-o perioadă de sinteză între Orient și Occident¹³, într-un secol al fanarioșilor interesați de instrucție, cu apetit pentru cultură și pentru fixarea de modele intelectuale.

Prima traducere românească a predicilor lui Miniat, în 1742, vine, prin urmare, într-un moment în care interesul pentru retorică este intens cultivat și vehiculat prin

¹¹ Dimaras 196: 150: „Limba lui e simplă, gândirea lui are o turnură practică; dar tehnica pe care o folosește, atât în ceea ce privește fraza cât și limbajul, e foarte afectată și nu tinde spre simplificare. Forma discursului urmează reguli severe; în interiorul acestui cadru fix abundă figurile retorice, obiecțiile, replicile la obiecții, imaginile, comparațiile, viziunile și dialogurile. Toate acestea dau prozei sale multă viață și mișcare; avem în față un predicator cu gesturi largi și emfaticе”.

¹² *Ibidem*. „Proza lui Miniatis e supraîncărcată de ornamentele și înfloriturile barocului italian. El nu vrea să convingă, ci să emoționeze, să încante, să captiveze. Pentru aceasta, parcurge neîncetat toată gama care se întinde de la tandrețe până la pasiune. Puternica lui imaginație și curajul său îi susțin efortul. (...) pentru prima dată se poate vorbi în mod serios de stil în privința unui text în proză, difuzat în vremea stăpânirii turcești”.

¹³ *Ibidem*, p. 139: Miniat nu mai este „o manifestare izolată a culturii elenice. Și aceasta pentru că, într-adevăr, secolul fanarioșilor ar putea fi calificat, dacă l-am privi sub un alt unghi, ca primă sinteză elenică, chiar dacă aceasta n-ar fi decât parțială. (...) Fanarioșii care dețin puterea în Principatele Române privesc spre Occident și contribuie la pătrunderea influenței apusene până la Constantinopol. Comerțul grecesc, care s-a dezvoltat în sânul Imperiului otoman, se extinde acum spre Occident, iar legăturile multiple create prin schimburi depășesc domeniul economic. Circulația care s-a stabilit între elenismul subjugat și cel din străinătate devine continuă. Manifestările lor intelectuale tind din ce în ce mai mult să coincidă”.

programele de studii¹⁴ din Țara Românească, resimțindu-se, în același timp, o tendință de modernizare, de deschidere spre nou¹⁵.

2.1. Analiza unei predici

Încercăm, în cele ce urmează, să oferim o succintă prezentare a uneia dintre predicile lui Miniati, urmărind structura bine delimitată¹⁶, comună majorității cuvântărilor lui, și menționând câteva dintre procedeele retoricii sale. Titlul predicii selectate este *Cazanie la Dumineca Florilor*, urmat de subtitlul care prefigurează conținutul, *Cum să cade a cinsti Sfintele Patimi*.

Sub titlu, ca de fiecare dată, este plasată o trimitere biblică: „Osanna, bine e cuvântat Cela Ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israel” (Ioann 12, 13).

Introducerea sau exordiuul cuprinde intrarea lui Hristos în Ierusalim, prilej de bucurie, slava și cinstea arătată de oameni anulând orice pornire sau gând necurate: „Când eu văz pre Iisus Hristos a intra cu atâta cinste, cu atâta slavă a cântărilor, cu atâta întâmpinare înlăuntru, la Ierusalim, pociu socoti cu socoteală dreaptă cum că, din zavistiia și urâciunea arhierilor, a bătrânilor și a cărturarilor, nu mai are să Să teamă de vreun rău”.

Cea dintâi frază a exordiuului este dezvoltată prin multiple invocații¹⁷: prima e adresată cetății sfinte, care va rămâne slăvită în veci, a doua, tot laudativă, oamenilor care primesc pe Domnul cu ramuri de măslin; alta adresată lui Iisus, care, slăvit fiind de mulțime, nu are a se teme de alte uneltiri, iar ultima îi vizează pe uneltitori, dezarmați în fața iubirii și cinstei arătate de mulțime: „O, cetate sfântă, cu adevărat cetatea lui Dumnezeu, Ierusalim preaslăvite, s-au grăit pentru tine în cele trecute veacuri, preaslăvite, să vor grăi pentru tine și în veacurile cele viitoare, pentru mulțumirea și dragostea ce arăți cătră Dumnezeul tău, făcătorul de bine. O, mulțumitorilor prunci ai jidovilor, laud firea cea bună a voastră, voi acuma apucați

¹⁴ Sasu 1976: 90: „Cel care va introduce filozofia neoaristoteliană în Orient, Teofil Coridaleu, este foarte cunoscut și citit în Țara Românească, mai ales prin cursurile sale de retorică”.

¹⁵ *Ibidem*: 93: „Programele de studii erau eclecticice, învățământul avea un caracter enciclopedic, mai mult de cultură generală, după tradiția medievală, și tocmai de aceea, în context larg, retorica nu mai poate fi gândită ca o simplă disciplină taxinomică, ci, în primul rând, ca o posibilitate și mijloc de apropiere a autorilor și valorilor unei civilizații, care se prezenta în fața modernilor cu cuceriri materiale și spirituale definitive”.

¹⁶ Structura predicilor lui Miniati este prezentată de Iliescu Palanca 1936: 60. Pornind de la această structură și raportându-ne la etapele discursului din *Retorica* lui Aristotel, am schițat treptele uneia dintre cuvântările predicatorului grec. Citatele oferite provin din prima ediție românească a *Cazaniilor*, din 1742.

¹⁷ Alteori, exordiuul predicilor lui Miniati este reprezentat de interogații retorice. Un astfel de exemplu îl oferă Toader 2002: 21: „Curiozitatea și interesul ascultătorilor pentru predică pot fi stimulate și cu ajutorul întrebării retorice. Ilie Miniati își începe predica din Vinerea Patimilor printr-o întrebare retorică: «Cum a făcut Dumnezeu pe om și cum a făcut omul pe Dumnezeu?»”.

ramuri de măslin și stâlpi de finic, sême de biruință cu care întimpinați, ca pre un Împărat al lui Israîl, pre Acest făcătoriu de minuni fiu al lui Dávid. Arătați o inimă cum că sântei gata a apuca și armele pentru ca să-L păziți în fieștece vrême [115ⁿ] de vicleșugurile vrăjmașilor. Iisuse al meu, Tu aici înlăuntru, în Ierusalim, nu Te mai temi; acesta pentru Tine iaste loc de scăpare și, de vrême ce s-au turburat toată cetatea pentru întrarea Ta, să va clăti iar toată cetatea pentru paza Ta. Cărturarilor, bătrânilor și arhierilor ai evreilor, în zadar vă osteniți, ce vă sfătuiți la adunări, ce gândiți pe la sinagoguri, voi nu aveți nicio putere să faceți rău Acestui Nazarinean, pre Carele un norod nenumărat priimêște cu atâta prăznuire”.

Tema predicii aduce în reluare citatul biblic enunțat la început.

Detalierea temei pune în evidență preferința pentru reliefaarea unei idei prin opoziție, atât de caracteristică omiliilor lui Miniati. Conjunția adversativă *iar* marchează contrastul la care autorul recurge pentru a sublinia, pe rând, urmarea tragică a primirii lui Iisus în Ierusalim, defăimarea Lui, duplicitatea norodului și, generalizând, ipocrizia multor oameni astăzi: „Iar ce zic eu, o, neașzate gânduri ale oamenilor, o, fățarie mincinoasă a cei de sânge spurcate cetăți, o, vremêlnică bună priimire a nemulțumitorului norod, cetatea Ierusalimului, cêia ce astăzi iaste văzătoare de atâta strălucit praznic, în puțințele zile va fi privire a cei înfricoșate tânguiri. Aceasta, care Îl priimêște ca pre un Împărat al lui Israîl, Îl va pironi pre lemn ca pre un vinovat, acest norod carele acuma mișcă stâlpii va ciopli crucea, acesta, acesta carele acuma strigă *osanna* va striga să să răstignească. Și dar, astăzi atâta cinste și întru puține zile atâta defăimare, însuși aceștia carii acuma să închină Lui sânt aceia carii Îl răstignesc? Așa. Aceasta au pățimit atuncea Hristos de la evrei și tot aceasta asemenea pătimêște acum de la creștini, carii la acêste sfinte zile cu cuvintele să închină Lui și cu faptele Îl răstignesc, cu cea din afară fățarie îi zic: «Osanna» și cu cea dinlăuntru fire zic: «Răstignească-Se»”.

Remarcăm, după invocațiile retorice, de astă dată deloc laudative, mărci ale opoziției amintite: „ca pre un Împărat” / „ca pre un vinovat”; „osanna” / „să să răstignească”; „atâta cinste” / „atâta defăimare”; „să închină Lui” / „Îl răstignesc”. Predicatorul rostește, după sublinierea contrastelor, nepotrivirilor, un scurt și răspicat „așa”, menit să întărească veridicitatea celor spuse anterior, să le dea un plus de gravitate și, totodată, să persuadeze auditoriul, cu atât mai mult cu cât, după adverbul de mod plasat strategic, urmează o altă frază construită tot prin antinomie, dar, de această dată, referitoare la contemporani, la creștinii actuali, cărora predicatorul se adresează, punctând lipsa credinței autentice și „fățaria” unora.

Abia ajungând în acest punct, se poate comunica subiectul predicii, care este așteptat ca o ilustrare și justificare a ceea ce s-a enunțat anterior: „Aceasta va să fie pricină a cazaniei ceștii de astăzi, âdecă cu ce felu de mijlocire să cade a cinsti creștinii patimile lui Hristos la acêste sfinte zile”.

Nu se mai face rugăciunea obișnuită, nici nu se indică punctele predicii, dar ele sunt sugerate în ceea ce s-a spus și urmează să fie dezvoltate. Predica aceasta, precum cele mai multe ale lui Miniati, are două părți, din care prima este de dimensiuni mai mari.

Prima parte are caracter narativ, prin prezentarea faptelor din Grădina Ghetsimani, cu Iisus care simte amarul și ucenicii Lui. Din nou, același joc de lumini și umbre: predicatorul prezintă scena într-un mod inedit, imaginându-se ca un martor și interlocutor al Domnului: „Fă-Ți inimă bună, Iisuse, nu te întrista, eu văz o mulțime de oameni carii vin cătră tine cu masalale și cu făclii, aceștia să cade a fi oameni buni”. Din nou interogații retorice și răsturnarea de situație, semnele ce se anunțau bune dovedindu-se la polul opus: „Acolea unde sânt sărutări, acoloa unde sânt închinăciuni, acoloa unde iaste ucinic, acoloa unde iaste masalale și făclii, poate-să se fie vreun rău? Fie-Ți inima Ta bună, Iisuse, nu Te tême! Iar, după acêstea toate, ce să face oare? Oamenii cei purtători de făclii iaste straja ostașilor, iaste mulțimea slugilor care vin să prinză pre Iisus și să-L tragă spre moarte. Ucinicul acela iaste vânzătorul Iúda, carele L-au vândut drept 30 de arginți, și acuma vine ca să-L dea. Închinăciunea acêia iaste cu vicleșug, sărutarea acêia iaste semn de vânzare”.

Tratarea temei, argumentarea ei, are o curgere firească, astfel că urmează o generalizare, un adevăr general valabil, pus sub forma unei întrebări ca pentru sine, dar adresată, în același timp, auditoriului: „Cum dar, altele sânt cêle ce să arată și altele sânt cêle ce să fac?”. Întrebarea este reluată, peste câteva rânduri, ca afirmație: „Și cum de am stătit în toate zilele anului păcătoși, în Vinerea cea Mare sântem toți cu adevărat pocăiți? Cu toate acêstea, altele sânt cêle ce să arată și altele sânt cêle ce să fac”.

Urmează demontarea falsei credințe prin enumerarea de exemple din viața norodului: „Cea mare podoabă a întâmpinării nu iaste alta, fără numai o fățarie de priveghiiare”. Și, după exemple, o altă constatare generală („O, Dumnezeule, creștinii cinstesc patimile lui Hristos numai cu buzele, iar inima lor iaste foarte departe”), întărită prin vorbele prorocului Isaia. Miniatură recurge, astfel, la un argument din autoritate¹⁸. Concluzia parțială nu întârzie să apară: „Într-acest chip, de S-au răstignit Domnul Hristos de la jidovi în Vinerea cea Mare numai o dată, iar în fieștecare Vineri Mari să răstignêște Domnul Hristos adoara, de la creștini”.

Miniatură își ilustrează în permanență ideile prin exemple luate din Scriptură, din Sf. Părinți sau din alte întâmplări¹⁹. O astfel de pildă²⁰ este aici cea despre „neascultătoriu norodul Antióhiei și Seléfcos împăratul”, oferită ca punct de sprijin și comparație pentru actualitatea la care se raportează; adresarea directă, „ei, creștinilor”, este menită să accentueze impactul pildelor asupra ascultătorilor: „Atâta tãrie au avut în inimile barbarilor și nesupușilor fața unui ticălos împărat. Ei,

¹⁸ Toader 2002: 77: „Argumentele din autoritate justifică și consolidează o afirmație pe care predicatorul a făcut-o, citând o sursă care reprezintă deja o autoritate pentru ascultători. Această autoritate este de fapt garantul afirmației făcute de vorbitor”.

¹⁹ *Ibidem*: 82: „Marele predicator Ilie Miniatură, în predicile sale, folosește cu măiestrie exemplele, orientându-le de fiecare dată spre tema pe care și-a propus să o trateze”.

²⁰ Un mod aparte de persuadare îl constituie parabola, la care Miniatură apelează frecvent: „Pilda servește tot ca exemplu, ca ilustrare a unui adevăr, dar, în același timp, ea coimplică mintea ascultătorilor la decriptarea sensului ei” (Jurca 2009: 169).

creștinilor, Acela pre Care, în Vinerea cea [117^v] Mare, Îl vedem pironit pre cruce, încununat cu spini, făr' de chip de palme, peste tot cruntat de rane, iaste Împăratul slavei, iaste Împăratul nostru, întru al Căruia nume ne-am botezat, a Căruia Evanghelie crêdem, a Căruia împărăție nădăjduim. Păcatele noastre L-au adus la o stare cu atâta umilință. Și dar, în ceasul acela întru care Îl vedem, sânt atâta de împietrite inimile noastre și nu să zdrobesc de durêre”.

Predicatorul trece la alt punct, îndrumând, propunând adoptarea unei poziții, mobilizându-i pe oameni; soluția sugerată este din nou întărită prin adverbul „așa”: „Atuncea să cădea să zicem, iar să o zicem din inimă și cu toată zdrobirea: «Iisuse al meu, Mântuitorul meu, iaste oare cu dreptate să fii Tu pironit pre o cruce și eu încă să fiu în pat culcat dimpreună cu curva? Tu să porți cununa cea de spini și eu să aib atâtea gânduri rële în capul meu? (...) Și dar, eu mă pocăiesc, eu mă părăsesc de cële trecute greșalele mële și mă jur de acuma înainte să aib către numele Tău dragoste vêcinică și ascultare la lêgea Ta». Așa să cădea să zicem”.

După explicație și îndrumare, în completarea lor, vine, în mod firesc, o altă pildă; dar de această dată tonul este mai vehement, iar imperativul verbului atrage atenția și marchează tensiunea momentului: „Iar deaca nu va fi așa, ci vor fi altele cële ce să arată și altele cële ce să fac, știți oare ce ar fi mai bine să facem? Auziți!”

După pilda bine plasată și convingătoare, publicul este influențat, iar predicatorul intervine prompt și arată calea de urmat: „Și nu să cade, dar, să să facă în Vinerea cea Mare cea obicinuită podoabă a norodului și litaniia și pohvala, carea să face în fieștece an? Am zis-o. Însă, de vrême ce așa pohtiți, facă-se, iar încailea să să facă precum să cade. Precum sânt cële ce să arată, așa să fie și cële ce să fac, precum iaste bună-cuviința cea dinafară, asêmene să fie și cea dinlăuntru”.

Perorația predicilor lui Miniati lasă o impresie foarte puternică auditoriului. În predica pe care o analizăm, finalul este însă neașteptat, întrucât partea a doua a predicii reprezintă, de fapt, încheierea. De regulă, această parte, de dimensiuni mai mici decât prima, continuă șirul argumentelor predicatorului, însă, de această dată, ea este redusă la câteva rânduri în care autorul anticipează reacția de surpriză a ascultătorilor săi: „Să arată cum că nu va fi alt meșteșug mai cu anevoie ca vrăjitoria, însă niște lucruri eu lesne le vrăjăsc. Veți, dar, să gâcesc ce aveți în gândul vostru? Toți câți sânteți aici, voi socotiți tot acest lucru, ádecă cum că eu, după ce am făcut partea ce dintâiu a cazaniei, voiu să fac și cea de-a două. Nu iaste adevărat. Iată că am gâcit. Deci, eu pentru [119^v] ziua de astăzi nu zic alta, căci pentru prăznuirea zillii am socotit să nu vă țiu multă vrême. Mêrgeți, dar, în pace și vă aștept în Vinerea cea Mare să ascultați înfricoșata și mântuitoarea patimă”. Iată cum Miniati se apropie de ascultătorii săi, determinându-i, astfel, să reflecteze la cele transmise și să revină în biserică, la următoarea predică.

Oferim, în încheierea analizei noastre, câteva exemple de perorație, din alte cazanii, care arată forța încheierii, ca o pecetluire a sfaturilor oferite în cuprinsul cuvântărilor: „De multe ori ț-am zis, o, creștine, ce lucru lesne iaste iertarea păcatului la ispovedanie, iar astăzi ț-am zis ce în[26^v]fricoșat lucru iaste cercarea păcatului la judecata cea viitoare. Am pus înaintea ta apă și foc, alêge tu pre care ț-e

voial” (*Cașanie la Dumineca a treia a Sfântului Post. Pentru judecata cea viitoare*); „Creștine, precum credința ta iaste ade [82] vărăată și sfântă, de nu va fi și viața ta bună și sfântă, să nu aibi nădêjde că te vei mântui. Să cade să viețuiești precum crezi și atunci mulțumêște lui Dumnezeu pentru trei oarecare lucruri: întâi, căci ești creștin și nu necredincios, a doao, căci ești creștin pravoslavnic și nu eritic și a treia, căci ești creștin pravoslavnic, atât după credință, cât și după viață și nu numai după credință. Atunci, atunci să aibi nădêjde ca să te mântuiești și să moștenești Împărăția ceriului. Amin” (*Cașanie la Sfântul și Marele Post. Pentru credință*); „Știi, dar, oare ce să întâmplează? Trage despre un căpătâiu funiia Dumnezeu, despre celalalt stai împotrivă tu. Peste acêstea toate, funiia să rumpe, i să uraște lui Dumnezeu, să mânie și te părăsêște și tu, ticăloase, cazi la o nepocăință și de acoló, la munca cea vécinică. Aicea oare cine ți-au greșit? Tu singur. Oare cui să face milă de tine? Nimănu. Iar eu te jur despre partea lui Dumnezeu Celui viu, frate creștine, nu lăsa să să rumpă funiia! Când bunătatea lui Dumnezeu te aduce la pocăință, mergi și te întoarce la Dumnezeu! Dumnezeu ține brațele Lui deșchise ca să te priimească cu cêle dulci cuvinte ale Lui: «Fiiule, iartă-se ție păcatele tale»” (*Cașanie la Dumineca a doao a Sfântului Post. Pentru ce iaste păcatul și cât iaste lesne tămăduire lui*).

Bibliografie

- Cantemir 1876: *Istoria Imperiului Ottomannu. Crescerea și scăderea lui*, cu note fôrte instructive de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia, traducere română de dr. Ios. Hodosiu, Edițiunea Societatei Academice Române, Bucuresci.
- Dimiras 1968: C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrești*, în românește de Mihai Vasiliu, Editura pentru Literatură Universală, București.
- Erbiceanu 1892: C. E. (Constantin Erbiceanu), *Viața și scrierile marelui predicator al Bisericii ortodoxe, Ilie Miniati*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9, p. 712.
- Iliescu Palanca 1936: Dem I. Iliescu Palanca, *Viața și opera lui Ilie Miniatis, Episcopul Cernicâi și Calavritei. 1669-1714*, București, „Tip. I. C. Văcărescu”.
- Iorga 2002: N. Iorga, *Bișanț după Bișanț*, București, Editura 100+1 Gramar.
- Jurca 2009: Eugen Jurca, *Retorică și omiletică*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg.
- Merry 2004: Bruce Merry, *Encyclopedia of Modern Greek Literature*, Westport, Connecticut, London, Greenwood Press.
- Pylarinos 2007: T. Pylarinos (ed.), *Ionian Islands. History and Culture of the Ionian Islands*, Region of the Ionian Islands, Athens.
- Salaville 1929: S. Salaville, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 10, de A. Vacant, E. Maugnot, Paris, E. Aman.
- Sasu 1976: Aurel Sasu, *Retorica literară românească*, Editura Minerva, București.
- Scriban 1935: Arhim. I. Scriban, *Un lucașăr al predicii ortodoxe: predicatorul Ilie Miniatis*, în „Păstorul Creștin Ortodox”, Oltenița, nr. 25.
- Toader 2002: Ioan Toader, *Retorica amvonului*, Cluj-Napoca, Editura „Presa Universitară Clujeană”.